

CĂTĂLIN ZAMFIR: REFLECȚII PRIVIND ÎNCEPUTUL BIOGRAFIEI ȘTIINȚIFICE

GHEORGHE SOCOL

Viața unui om poate fi fără abateri și contorsiuni, asemenea unui drum drept care începe încă din copilărie sau fragedă tinerețe și continuă pe aceeași traiectorie toată viața. Sau poate fi întortocheată, cu schimbări de direcție care pe ansamblu să dea imaginea unei linii frânte. Doi sunt factorii care intervin și fac ca biografia unui individ să arate fie ca o linie dreaptă, fie ca una frântă: constanța opțiunilor valorice și tăria de caracter, pe de o parte, și împrejurările de viață, mai mult sau mai puțin favorabile, pe de altă parte.

Ajuns la 60 de ani, se poate spune cu certitudine că viața lui Cătălin Zamfir poate fi reprezentată ca o linie continuă, lipsită de sinuozități. Cu toate că a trăit ca noi toți, cei mai în vârstă, în condiții istorice aspre, de presiune și imixtiune socială în destinul personal, Cătălin Zamfir a ales și a avut forța de caracter să nu fie un biet om sub vremi. O spun nu de circumstanță și pentru că așa este frumos la zi aniversară, ci cu convingere și admirație. Am avut revelația valorii intelectuale a cercetătorului și frumuseții de caracter a omului cu decenii în urmă, când nu făceam parte din cercul lui de apropiați și deci nu aveam cum să fiu bine informat sau să fiu părtinitor în ce-l privește.

Am fost coleg cu Cătălin Zamfir la Facultatea de Filozofie a Universității București, dar în ani diferiți, la sfârșitul anilor '50, începutul anilor '60. Sigur că, în pauze, drumurile ni s-au încrucișat pe holurile facultății dar fără să se realizeze vreo apropiere semnificativă între noi. În memoria mea de atunci el era înregistrat ca unul dintre studenții mai mari, buni la învățătură. Aflându-ne la o facultate cu o puternică amprentă ideologică, care, în plus, pretindea din partea studenților să-și dovedească practic, în facultate, atitudinea militantă, eram intrigat să constat că, spre deosebire de unii colegi de-ai săi, de asemenea buni la învățătură, sărbătoritul de acum nu depunea un zel deosebit în această privință. Faptul acesta poate părea acum derizoriu, nesemnificativ, dar atunci, la facultatea respectivă, era aproape obligatoriu să te arăți combativ, atitudinea opusă putând fi interpretată ca o sfidare. Și, personal, chiar am cunoscut oameni care fuseseră îndepărtați din facultate numai pentru lipsă de combativitate cu ocazia discutării unor colegi.

Au trecut anii și iată-l pe Cătălin Zamfir asistentul profesorului de etică Niculae Bellu. Trebuie să mărturisesc că disciplina respectivă mă interesa, dar etica marxistă, cum se intitula cursul și cum o preda profesorul Bellu, mi se părea, ca să mă exprim delicat, insipidă. Ideea de bază a cursului, repetată obsesiv, era că morala are caracter de clasă și că numai morala proletară este o morală general

umană. Insatisfacția mea nu avea la origine cine știe ce resentimente față de marxism. Dimpotrivă, pot spune că apreciam în mod deosebit pe Marx și Engels ca gânditori și ca stil de gândire și mă consideram marxist. Nu-i apreciam însă și pe cei mai mulți dintre discipolii lor. De exemplu, lucrarea *Materialism și empiriocriticism* de V.I. Lenin ne era tot timpul indicată ca bibliografie. Și chiar o citeam dar, prin comparație cu alte opere filozofice, lucrarea aceasta mi se părea un pamflet grobian în care autorul se războia primitiv cu mari oameni de știință ca E. Mach, Avenarius, Helmholtz, W. Wundt și alții.

Și iată că, într-o zi, la seminarul de etică se prezintă fostul coleg, acum asistent, Cătălin Zamfir. Colegii mei de grupă nu prea se înghesuiau să răspundă, așa că, pentru a salva situația, i-am venit în ajutor tânărului asistent oferindu-mă să discut subiectul avansat. Cu toate că a fost vorba de o simplă discuție de seminar, am constat cu satisfacție și admirație că asistentul are, spre deosebire de magistrul său Bellu, o abordare nedogmatică și deloc scolastic-hegeliană.

Am terminat și eu facultatea și am scăpat de obligația de a citi până la intoxicare, pentru seminarii, pretinsele opere filosofice *Raport la Congresul al II-lea și al III-lea ale Partidului Muncitoresc Român*, semnate Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Rapoartele la Congresele al XX-lea, XXI-lea și al XXII-lea ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS)*, *Programul PCUS de construire desfășurată a societății comuniste și altele de aceeași calitate*, aflate acum la lada de gunoi a istoriei. Din fericire nu mai trebuia să ne batem capul cu capodoperele staliniste *Curs scurt de istorie a PCUS ori Materialismul istoric*, cu care se intoxicaseră colegii ce ne precedaseră cu câțiva ani.

Avid să parcurg operele adevăraților titani ai logicii și filosofiei și mai apoi ai sociologiei, urmăream, în același timp, ce se tipărea în România, fiind curios mai ales ce publicau foștii profesori ori foștii colegi. Pentru generațiile care s-au instruit după 1989, trebuie să spun că, în vremea aceea, autorii români erau obligați să manifeste spirit partinic în lucrările lor. Practic, asta însemna că, indiferent de subiectul tratat, trebuiau să critice așa zisul punct de vedere burghez în chestiune și totodată să afirme superioritatea poziției marxiste. Din acest motiv, aproape toate lucrările publicate de autorii români în domeniile menționate constau din comentarii scolastice ori prarafrizarea ideilor afirmate de clasicii marxism-leninismului și inevitabila critică a concepțiilor burgheze.

Când aproape că știai, dacă erai la curent cu literatura marxistă, fără să mai fie nevoie să citești, cam ce va susține un studiu sau chiar o carte, aveam să descopăr, la început cu surprindere iar apoi cu simpatie că, încă de la primele sale lucrări, fostul meu coleg nu se încadrează în acest model. Dimpotrivă, studiile sale porneau de la o problemă pe care căutau să o rezolve, tezele marxiste intervenind, când interveneau, doar în măsura în care puteau contribui la lămurirea și rezolvarea chestiunii respective.

Când i-a apărut volumul *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, în 1972, am fost pe deplin convins că mă aflu în fața unuia dintre cei mai originali

autori în domeniului științelor sociale dintre câți s-au format și s-au afirmat în perioada socialistă, convingere care avea, ulterior, să se reafirme cu fiecare nouă lucrare pe care o va da la iveală de-a lungul unei cariere strălucite. Cartea era cu totul altceva decât ceea ce se publica în vremea respectivă. Era nouă tema, titlul însuși suna altfel într-un timp când aproape fiecare lucrare se intitula „Concepția marxistă despre ...” ori „Critica teoriilor burgheze privind ...” .

Deși e vorba de o aniversare, n-aș vrea ca afirmațiile mele să fie luate drept un exercițiu encomiastic. Fiind de felul meu lucid și tranșant, îmi dau desigur seama că originalitatea și creativitatea, cu toate că statistic sunt rare, potențial puteau să le dețină și alții. De ce atunci au fost atât de puțini cei care le-au valorificat în acel timp și mai ales de ce s-au materializat în cazul lui Cătălin Zamfir? Pentru prima parte a întrebării răspunsul este că, într-o perioadă de represiune și dogmatism, conformismul este o modalitate de evitare a riscurilor. În ceea ce-l privește, Cătălin Zamfir și-a asumat aceste riscuri (dar n-a făcut-o sfidător, n-a atacat direct ideologia) pentru că s-a dorit autentic, pentru că simularea cunoașterii i se părea imorală. De aceea, poate că în măsură mai mare decât puterea de creație științifică (în fond, câți mari savanți nu s-au dovedit oameni de nimic!) , componenta morală a personalității lui a fost cea care a făcut ca drumul în viață al lui Cătălin Zamfir, inclusiv în universul cunoașterii, să fie, cum spuneam la început, unul fără compromisuri, neîntortocheat, un drum drept. Refuzând să se alinieze ideologic la modul înjositor în perioada socialistă, stăruind în a gândi pe cont propriu, Cătălin Zamfir a fost, într-un fel, un dizident. Nu unul patetic, al arenei publice, ci unul liniștit, care își afirma crezul pe terenul științei.

Aceste câteva gânduri nu se vor, evident, o evaluare a operei. Ele sunt mai degrabă câteva reflexii sugerate de biografia omului de știință confruntat cu rigorile timpului său istoric. Obligat să se ocupe de sociologie în condiții extrem de nefavorabile pentru științele sociale, opera remarcabilă a lui Cătălin Zamfir stă mărturie că vocația și devoțiunea pot învinge și cele mai redutabile obstacole.